

Blix i bedehusrørsla

AV EGIL SJAASTAD
esjaastad@fjellhaug.no

I år er det 175 år sidan Elias Blix vart fødd. Fleire stader vert dette markert med konsertar og andre arrangement. I jubileumsåret er det også naturleg å undersøkje nærare den rolla Blix sine salmar har spela i norsk kyrkje- og kristenliv.

Problemstilling og opplegg

Anders Aschim skriv i sin Blix-biografi at nokon bør følgje resepsjonshistoria til Blix sine salmar frå opphavsmannens død i 1902 til den nye generasjonen salmebøker kom ut på 1920-talet.¹ Denne artikkelen er bidrag til svar på ei nærliggjande problemstilling:

Korleis vart Blix sine salmar mottekne i bedehusrørsla innan kyrkja, og i kva monn har dei blitt nytta i denne rørsla frå Blix si eiga tid fram til i dag?

Omgrepet "bedehusrørsla" gjeld i denne artikkelen det som frå gamalt av er kalla "lekmannsrørsla" innan kyrkja, med husmøte, bedehusverksemd, misjonslag, institusjonar og andre tiltak med røter i denne rørsla. Ho har vore – og er – mangfaldig i både kyrkjesyn og teologisk profil, men i *denne* samanhengen er ho likevel einskapleg nok til stort sett å kunne sjåast på under eitt. I siste delen av artikkelen relaterer eg meg til informantar med tilknytning til Normisjon, NLM og ImF, tre av dei tradisjonelt sterke bedehusorganisasjonane.

Eg gjev først ein kort presentasjon av den åndelege arven Blix bar med seg, og den teologiske profilen som prega han. I nokon monn prøver eg så å samanlikne dette med dei åndelege ideala i lekmannsrørsla og finne ut korleis representantar for denne rørsla stilte seg til Blix og salmane hans i samtida. Spørsmålet om nasjonalkjensle og målreising er nær knytt

saman med resepsjonshistoria til Blix-salmane. Dette gjeld også bedehusrørsla og må vere med i synsfeltet i artikkelen.

Så presenterer eg den rolla Blix-salmar etter kvart fekk i viktige salme- og songbøker frå slutten av 18-hundretallet fram til i dag. Bedehusmiljøa er særleg i fokus.

Resultatet av ei spørjeundersøking blant bedehusfolk i dag gjev deretter svar på *kva for salmar og i kva omfang* dei aktuelle salmane har vore – og er – kjende og brukte i desse miljøa. Denne undersøkinga dekkjer heile landet

Både oversynet over Blix-salmar i songbøkene og spørjeundersøkinga gjev grunnlag for nokre observasjonar og refleksjonar.

Åndeleg arv og kulturell profilering

"Å eg veit meg eit land" gjev eit fint bilete av Blix sitt heimemiljø i Gildeskål. Om det kan vere noko idyllisert, skjønar vi at kyrkjegang, regelmessig husandakt og kveldsbøn hadde sett djupe spor.²

Sjølv om det ikkje var noka organisert verksemd for lekmannsrørsla i Gildeskål, var arven frå statspietismens tid levande i det religiøse livet. I skulen og i konfirmasjonstida spela både Pontoppidans forklaring og bibelsoga ei stor rolle.³ Den salmeskatten Blix møtte i oppveksten, var i stor grad den same som lekmannsrørsla innan kyrkja heldt seg til. Kingo og Brorson låg hjarta deira nær. Blix lærte dei klassiske salmemelodiane. Mange av hans eigne salmar vart seinare dikta etter desse. Viktigare for vårt emne er det at han kom på innsida av salmesjangeren, møtte ei luthersk-pietistisk kristendomsforståing og fann uttrykk for åndelege erfaringar som i stor grad samsvara med ideala i lekmannsrørsla.

Ungguten Elias fekk såleis ankerfeste i den tankeverda som gjennomsyrrar det vi kallar barnelærdomen.⁴ Dette kom seinare til å prege både den teologiske profileringa og bilettbruken hans.

Anders Aschim gjev i sin biografi ei fyldig framstilling av Blix si studietid, hans vitskaplege karriere og engasjement i folkereisingsarbeid, målreising og politikk. Her finn vi mykje spennande stoff om den kulturelle og politiske profileringa hans. Han vart ein overtydd målmann og venstremann. I studietida i Tromsø møtte han Lammers-rørsla. I Tromsø – og seinare i Kristiania – kom han også i kontakt med grundtvigske ideal. I salmane hans ser vi innhaldsmessige moment som samsvarar med visse drag hjå Grundtvig.⁵ Men korkje desse rørsle eller fritenkjarane i målrørsla og venstrepartiet ser ut til å ha skipla det religiøse rotfeste Blix hadde i barnelærdomen. Det som "leika i honom", var salmane frå kyrkja og husandakten.⁶ Aschim går særleg inn på korleis Blix begynte å skrive salmar på nynorsk, og korleis denne salmeskatten smått om senn vann innpass i kulturelle og kyrkjelege krinsar i samtida. Lekmannsrørsla spela framleis lita rolle i målreisinga; responsen på salmane hans frå det hald var ikkje merkbar den første tida.

Tilhøvet til kristendomen sprika blant venstrefolket. Sjølv om mange truande lekfolk vestpå orienterte seg mot Venstre og valde Jakob Sverdrup og Lars Oftedal inn på Stortinget, var nok *ein del*, især av dei eldre, skeptiske til Blix sitt politiske engasjement. Kyrkjemannen Blix var dessutan nynorskmann, og sentrale målfolk sto for "moderne tankar", ja, nokre var fritenkjarar. Men statsrådtida gav han også vener – i ulike miljø.⁷

Eit oversyn over Blix sin produksjon

Blix gav ut i si første salmesamling i 1869 under tittelen *Nokre Salmar*. Dette heftet inneheldt 13 salmar; av dei var 4 nyskrivne og 9 gjendikta. Hefte II kom i 1870 og inneheldt 27 salmar, av dei 10 nyskrivne og 17 gjendikta. Hefte III kom i 1875 og inneheldt 17 salmar, av dei 14 nyskrivne og 3 gjendikta. Om ein ser bort frå to ulike versjonar av "Guds ord det er vår fedraarv" er det berre *ulike* tekstar

i desse tre hefta, som til saman utgjer "første-utgåva".

Utgåva av 1883 (andreatgåva) hadde 68 salmar. Ho inneheldt alle tekstane frå 1869–1875-hefta, til dels i reviderte versjonar, og 11 nyskrivne, i alt 39 eigne Blix-salmar og 29 gjendikta. Tredjeutgåva vart utgjeven i Bergen i 1887; ho vart trykt med latinske bokstavar og var innhaldsmessig identisk med andreatgåva. Fjerdeutgåva frå 1891 var betydeleg utvida. Her har Blix salmar til alle søn- og helgedagane i kyrkjeåret, og denne utgåva var den første med forfattarnamnet på tittelbladet. Dei 150 salmane inkluderte både originaltekstar og gjendiktingar. Denne utgåva kom i fleire opplag. Det var denne utgåva som blei godkjend til kyrkjebruk ved kgl. res. i 1892.⁸

I 1893 vart dessutan *Landstads salmebog* utgjeven med *Nokre Salmar* som tillegg ("Husebyutgåva"⁹). På 90-talet arbeidde Blix fram heftet *Salmar og Songar* med 50 nye sjølvskrivne i tillegg til omsette tekstar.

Om vi held omsetjingane utanfor, har vi i alt 150 salmar/songar frå Blix si hand.

Blix-salmane var med eit par unntak skrivne til vanlege kyrkjemelodiar. Det var difor lett å syngja dei inn blant kyrkjegjengarar.

Tilhøvet mellom Blix og lekmannsrørsla i Blix si levetid

Lekmannsrørsla var i hovudsak ei rørsle *innan kyrkja*, og fleire av leiarane var prestar. Å gjere resepsjonen av Blix-salmar i denne rørsle i tida før år 1900 til eige studieobjekt er dermed ikkje lett.

Blix-salmane hadde ingen sigersgang korkje mellom kyrkjefolk generelt eller i lekmannsrørsla spesielt dei første tiåra, ikkje eingong i Aasens heimfylke.¹⁰ Det var "ein tydeleg samanheng mellom tilknytning til vekkingskristendomen og skepsis til målsaka".¹¹ Norsk mål var av mange sett på som "entweiht", avhelga, og rekna for "det maalet som folk banner på".¹² Av emissærane var det berre nokre få som våga seg frampå med landsmål. Rasmus Steinsvik ynskte seg godt oppbyggeleg stoff på nynorsk; "dei vilde draga alt fleire aa fleire te maalsaka," skreiv han i 1893. Så føyer han til: "... dæ ser me salmane hans Blix hev jort."¹³

Steinsvik erkjenner altså at Blix-salmane *heldt på å rydde vegen* for nynorsken inn blant lekfolket alt tidleg på 90-talet. Halse har elles i si bok eit interessant kapittel om kor kontroversiell nynorsken likevel var både i lekmannsrørsla og i kyrkjelivet elles. Leiinga i Ungdomsforbundet opplevde ei krise på grunn av målsaka.¹⁴

To av dei leiarane i lekmannsrørsla som først kom til å fremje resepsjonen av Blix-salmane, var begge prestar. Den eine var vekkingspresten Johannes A. Barstad.¹⁵ I bladet *Stille Stunder* prøvde han på forsiktig vis å kjempe for nynorsken. Bladet er sagt å ha vore symbol på "kristninga av landsmålet" og var publiseringstad for fleire salmar av Blix. Sidan Barstad var "indremisjonsprest", nådde han langt inn i lekmannsrørsla med Blix-salmane og med haldningane sine til nynorsken. Blix sjølv kvitterte i 1894 med ein rosande omtale av dette bladet.¹⁶ Barstad skreiv eit hyllingsdikt på fem strofer til den store festen som vart halden for Blix i 1901.¹⁷

Den andre sentrale lekmannshovdingen var presten O. K. Grimnes. Han vart sokneprest i Sandviken i Bergen i 1892 og formann i Det Vestlandske Indremisjonsforbund frå starten i 1898. Hans haldning til Blix-salmane kjem tydeleg til uttrykk i det han skreiv i Indremisjonsforbundet sitt organ *Sambaandet* etter festen for Blix i 1901. Han understreka at han skjønna eldre truande som ikkje likte at landsmålet skulle brukast til oppbyggjelig tale og song. Men både han sjølv og mange andre hadde røynt at uviljen la seg når dei las og song Blix-salmane. Sterkt og innstendig mana han indremisjonsfolket til å skjønna at den vaknande nasjonalkjensla hjå ungdomen lett driv dei inn i fritenkjarskap og gudløysa om dei ikkje let "ungdomen faa sin Ret, Retten til aa syngja paa landsens Maal um Guds store Gjerningar".¹⁸

Han forsikrar lesarane om at dei vil få løn for umaken om dei skaffar seg t.d. siste Blix-heftet *Salmar og Songar*: "For Blix-Salmarne er einfelde, djupe, hjartevarme, rike i Indhald og fine i formi."

Interessant er det at bladet *Hordaland* siterte Grimnes sin artikkel i *Sambaandet* under striden om Blix-salmane på Voss same året.¹⁹ Ifølgje bladet sto grundtvigianarar og pietistar

saman i ynsket om å få syngje Blix-salmar i kyrkja.²⁰ Den sterke posisjonen som Blix-salmane etterkvart fekk i nynorskkrinsar på 1890-talet, galdt altså også lekmannsrørsla, især dei unge der. Og Grimnes støtta dei.

Verd å merke seg er det *telegrammet* til festen for Blix i mai 1901 som Grimnes var blant initiativtakarane til. Det hadde 41 underskrivarar. Dei fleste tilhørde lekmannsrørsla på Vestlandet. Seks av dei er titulerte emissær, t.d. Ludvig Hope og Andreas Lavik. Kinamisjonens sekretær cand. theol. Johannes Brandtzæg, kinamisjonsleiar N. Nilsen og misjonsprest Thorbjørnsen er også blant underskrivarane. Sokneprest O. K. Grimnes figurerer aller først. Dei kjem med ei vyrdsam "Helsing med varmt Ynskje um Liv og Kraft til vedhaldande Yrkje. Gud signe den gode Daad, til Groren eingong er mogen."²¹ Telegrammet vitnar om at dei viktigaste leiarane i lekmannsrørsla berre tala vel om Blix sine salmar.

I kor sterk grad dei *faktisk song* Blix-salmar i samlingar i regi av lekmannsrørsla ved århundreskiftet, er vanskelegare å fastslå. Utanom *Nokre Salmar* var det få Blix-salmar i dei mest brukte songbøkene på bedehusa. Mange av songbøkene knytte til bedehusmiljøa var sterkare prega av "lettare" åndelege songar (av t.d. Lina Sandell, Oskar Ahnfelt og Fanny Crosby) enn av salmar. Ein del tenkte nok – da som seinare – at salmesjangeren hørde skulen og kyrkja til meir enn bedehuset.²²

I 1901 gav biskop Bang honnør til sogningen Huseby fordi han især gjennom ungdomslaga spreidde så mange salmebøker med "Tillegget" (*Nokre Salmar*) i utgåva si av 1893. Det kom til å få mykje å seie for resepsjonen av ein-skildsalmar i kyrkjene. Alt i 1904 hadde omlag 100 kyrkjer innført *Nokre Salmar*.²³ Dei blant bedehusfolket som sokna til og gjekk i desse kyrkjene, vart fortrulege med Blix-salmar der.

Peter Hognestad gav i eit foredrag i 1904 nokre døme på bruk av Blix-salmar i vakte krinsar ved århundreskiftet.²⁴ Han kunne aldri gløyme kor varmt dei unge song "Med Jesus vil eg fara", og kor Blix-strofer kunne bli siterte i dei unge sine vitnemål, seier han.

Konkluderande kan vi seie at sentrale leiarar og nynorskforkjemparar i lekmannsrørsla frå

slutten av 1880-talet skjøna at Blix var ei gåve til norsk kyrkjeliv. Og etter kvart som kyrkjene tok Blix-salmane i bruk, vart salmane hans oppdaga også av bedehusfolket. Om det enno gjekk ei tid før gjennomslaget kom, vart vegen for dei rydda litt etter litt.²⁵

Åndeleg profil på Blix-salmane

Konklusjonen ovanfor føreset sjølv sagt at den innhaldsmessige profilen på Blix-salmane vekte attkjenning i lekmannrørsla. Det vil vi her kort utdjupe.

Lekmannrørsla var barn av pietismen. Vekta låg på det personlege, individuelle kristenlivet. Samstundes var rørsla prega av barnelærdomens grundige innføring i læremessige fundamentaltema som forsoning, omvendning, atterføring, rettferdiggjering og helging. Frå striden om salmebøker tidlegare på 18-hundretallet veit vi at dei vende ryggen til salmar som svekka denne profilen.

Formelt sett var Blix-salmane varme, enkle, folkelege, stilistisk reine og trygge. Rynning talar om den vakre "triklangen" i salmane. "Harmonien mellom tonane frå heimestrengen, den nasjonale strengen og kyrkjestrengen, vigsla av Guds Ande, er løyndomen ved den makt Blix-salmane hev på norsk kyrkjegrund. Her hev norsk kristendom og kristen norskdom funne kvarandre att i ein djup harmonisk livsstil."²⁶ Dette samsvarar med Blix si eiga trushistorie.

Men fann det vakte lekfolket seg heime i det som er kalla den "harmoniske oppsedingskristendom" i Blix-salmane?²⁷ Var det nynorsken meir enn teologien som gjorde at sentrale leiingar frå slutten av 1880-talet ønskte å fremje salmane hans?

Vi må gjerne tale om oppsedingskristendom hjå Blix, men oppsedingskristendom kan ha sterkt pietistiske fargar.²⁸ Nokon utbygd "saliggjorelsens orden" ala den ein kunne møte i deler av lekmannrørsla, finn ein ikkje hjå Blix. Men som vi har sett, synest han å ha vore eit barn av barnelærdomen gjennom heile livsløpet sitt. Det gav salmane hans ei kjend forankring. Teologisk vart han truleg òg prega av Caspari og Johnson. Ekkoet frå åndsstriden i 1880–90-åra sette ikkje spor i diktinga hans. Den liberale teologien

nådde aldri inn.

Blix omsette mange salmar av Brorson.²⁹ Det er grunn til å tru at det vekkingsfolket innan kyrkja som ville fremje nynorsken, især gledde seg over at Brorson-salmar kom i nynorsk drakt, t.d. "Hvo vil meg anklage".³⁰ Der vart rettferdiggjeringenslære tindrande klår for folk, minst like klår som i originalteksten.

Bolling seier med rette at sjølve langfredagstonen har liten plass i Blix-salmane. Blix lyktest betre med jule- og påskedagssalmar. Men ein merkar likevel forankringa i forsoninga.³¹ Mange av Blix-salmane er dessutan gjennomsyra av GTs tankeverd. Hjå "lesarane", som i skuletida si hadde lese Vogts bibelhistorie, og som i tillegg som vaksne las mykje i Bibelen, gav dette djupe og rike assosiasjonar.

Blix var ein trugen kyrkjekristen med respekt for kyrkjelæra. Han kjende gleda over å leve i dåpspakta og bad om å få vera der til han anda ut. Hjå deler av lekfolket var dette gode tonar, sjølv om dåpen hadde liten plass på preikestolane deira.³² Dessutan fann dei sterke vekkingsstonar hjå Blix, t.d. i "Jesus, du er den himmelveg", "Å, tenk på Gud i ungdoms år" og "Kva tykkjer du om Jesus Krist". Aksentueringa er rett nok annleis enn hjå Rosenius og i innbydingssongane som fylgde vekkingsfolket på 19-hundretallet. Men dei fann att åtvaringa mot å avvise frelsaren og gå fortapt.

Blix makta å vinne inn hjå folk som ikkje likte nynorsken i utgangspunktet. Han vart kalla "hjartetjuven".³³ Korkje Kingo, Brorson eller dei nyare vekkingsssongane heldt fram skapings-teologien med slik ei overtyding som Blix. Den trygge grunnhaldninga i kvelds- og morgonsalmane hans – kledd i heimemålets drakt – måtte gripe hjarta også på bedehusfolket. Dessutan er Blix liksom Brorson sterkt prega av pilegrimsmotivet. Dette gjeld også skapingsssalmane hans. I morgonsalmane minner han om "kor snøgt vår livsdag lid", i ein kveldssalme seier han at "eg minnast må min siste kveld, då ikkje meir det dagnar."³⁴ Dette var kjende preiketema hjå bedehusfolket.

I ein framifrå analyse av "No livnar det i lundar" viser Anders Aschim korleis både pinseudagsmotivet og den kristne vona gjennomsyrrer salmen.³⁵ Vekkingsfolket kjende igjen denne

tonen, og sidan språk og biletebruk på ein så gripande måte var henta frå deira eigen kultur, er det ikkje til å undrast over at denne salmen så snart fekk plass i song- og salmebøker.

Rynning meiner at dei spora ein kan finne av åndsstriden frå 1880-talet, går i retning av *endå* sterkare tru og tillit. I den siste samlinga hans, kjem hans eige "eg" tydelegare fram enn i typiske Blix-salmar der "eg" oftare er kyrkjelyden – i sams oppleving av Guds verk og Guds ord. I samband med teksten Joh 20 om tvilaren Tomas skriv han:

"Eg trur avdi eg kjenner hans Kjerleiks reine eld: kor varmt hans hjarta brenner, kor trutt sitt ord han held."³⁶

Innleiinga minner om ein type erfaringskristendom som mange bedehusfolk var fortrulege med.

Blix-salmane vart utgjevne utan noka komitéhandsaming. Fleire har meint at dei burde hatt ei sterkare kvalitetssikring.³⁷ Men når det gjeld bedehusfolkets åndelege slektskap med Blix, er dette utan særleg relevans. Den innhaldsmessige profilen på Blix-salmane *måtte* skape ei open haldning i den luthersk-pietistiske delen av lekmannsrørsla. Der skepsisen mot nynorsken var overvunnen, er det rimeleg å tru at dei måtte fungere som ei hovudkjelde for nynorsk salmesong på bedehusa.

Dei to undersøkingane som no følgjer, dokumenterer dette.

Blix-salmar i nokre viktige song- og salmebøker og i noteforlaget Concordia.

På nettstaden <http://fih.fjellhaug.no/forskning/blix/> har eg lagt ut eit oversyn eg laga, over Blix-resepsjonen i viktige salme- og songbøker frå 1890-talet og framover.³⁸ I nokon monn gjev dette eit bilete av Blix sin posisjon i ulike krinsar i kyrkje- og kulturlivet.

Oversynet er rubrisert slik:

Boktittel med årstal	Salmar av Blix	Relevante tilleggsopplysningar
----------------------	----------------	--------------------------------

Dei første delane i oversynet gjeld kyrkjesalmebøkene og viktige songbøker *utanom* bedehusrørsla. Dermed får vi eit bilete av det landskapet som bedehusrørsla hadde/har kontakt med. Eg legg her til grunn at salmesongen i kyrkja, på

folkeskulen, ved dei kristelege folkehøgskolane og på andre kulturarenaer har påverka reper-toaret av salmar blant bedehusfolket. Dette blir avspegla i "observasjonar og refleksjonar" nedanfor.

Mot slutten har eg så teke inn eit oversyn over bøker som spela(r) ei hovudrolle i misjonsorganisasjonane innan kyrkja, i søndagsskulen og skulelagsrørsla. I denne artikkelen er denne delen av undersøkinga sterkast i fokus.

Dette stoffet gjev grunnlag for følgjande:

Observasjonar og refleksjonar Blix-salmar i kyrkjesalmebøker

Den viktigaste grunnen til Blix-salmane sitt gjennomslag i lekmannsrørsla, var gjennomslaget for Blix-salmane i kyrkja. *Landstads Salmebog*, med den utvida utgåva av *Nokre Salmar* som tillegg ("Husebyutgåva"), kom 1893. Her er det 92 Blix-salmar. Som vi har sett, hadde omlag 100 kyrkjer innført *Nokre Salmar* alt i 1904.

Den generelle resepsjonen av Blix-salmar skaut altså for alvor fart kring 1900. Det er neppe tilfeldig at dette skjedde på om lag same tid som nynorsken fekk sterk støtte av sentrale politikarar og kulturhovdingar som statsminister Jørgen Løvland.³⁹ Mange bedehusfolk vart såleis fortrulege med Blix-salmar i gudstenesta heilt frå 90-talet. Fleire stader nytta dei ei av dei offisielle salmebøkene på møta sine.⁴⁰

M. B. *Landstads Kirkesalmebog, revidert og forøket*, "Landstads reviderte", som kom i 1923, hadde 99 Blix-salmar. To år etter kom *Nynorsk salmebok* med 110 Blix-salmar.

Salmane var ei gåve til kyrkjefolk med ulik åndeleg profil. Og ikkje berre nynorskfolk kom til å bli glade i salmane hans.⁴¹ Resepsjonen av Blix-salmar i kyrkja gav bedehusfolket smaken på salmar som etter kvart naturleg måtte få sin plass i deira eigne songbøker.

Blix-salmar i bøker knytte til breiare kulturelle rørsler, i folkeskulen og folkehøgskulen

Ei hovudgruppe av bøker eg har undersøkt, er songbøker med breiare kulturell målgruppe

Blix-salmane nådde tidlegare inn i salme- og songbøkene i desse breiare, meir allmenne krinsane enn i songbøkene i bedehusrørsla. Frå

1890-talet finn vi først *Kirkeklokken*, ei bok som kom ut alt i 1890, med heile 32 salmar av Blix. Denne boka vart brukt i mange lag og foreiningar innan kultur- og kyrkjelivet. *Norsk Songbok* frå 1898 hadde 42 Blix-salmar. Denne boka vart mest brukt i dei frilynde ungdomslaga.

Dette hadde med "den nasjonale reisinga" å gjere. Hognestad seier ein stad at Blix-salmane vart impulsen som gjorde at årvisse ungdomstemne som før ikkje hadde hatt kristelege emne, no ville ha gudsteneste på "heimemålet". Salmesong vart ei kampsak for ei folkeleg rørsle som i utgangspunktet ikkje var kyrkjeleg! Norskdomsrørsla ynskte å ha forankring i kristen tru og sed og trong ein nynorsk salmeskatt. Blix-salmane var kledd i ein varm nynorsk språkdrakt, og dei nasjonale og skapingsteologiske motiva i mange av salmane hans måtte gi norskdomsrørsla ein kraftig inspirasjon. Det pietistiske bedehusfolket sto mange stader saman med desse breiare krinsane *når det galdt nasjonalkjensle og skapingsteologi*. Dette vart forsterka under krigen og i åra like etter.⁴²

Men kva med folkeskulen? Mads Bergs *Skolens sangbok* av 1914 med seinare revisjonar hadde berre 6 Blix-salmar. Men det var dei godkjende salmebøkene for kyrkje og konfirmasjonsførebuing som rådde grunnen i kristendomstimane. (Frå 20-åra galdt dette "*Landstads reviderte*" og *Nynorsk Salmebok*.) I mange lokalsamfunn fekk kristendomsundervisninga i folkeskulen mykje å seie for den innhaldsmessige profilen på lekmannsrørsla. Om ein del av lekfolket sto i eit spenningsforhold til det dei opplevde som "allmennreligiøst" preg i kyrkje og skule, var det likevel *der* "barnelærdomen" vart innlært. I 1950 kom det elles ei eiga skulesalmebok med 26 Blix-salmar (redigert av Aspås, Dahl og Stenvig). Etter krigen ser mange Blix-salmar ut til å ha erobra skulestovene langt ut over nynorskrområda.

Dei kristelege folkehøgskulane kan (når det gjeld songskatten) seiast å tilhøyre breiare kulturelle krinsar. Nokre av informantane i undersøkinga nedanfor nemnde at dei primært hadde lært Blix-salmar under folkehøgskuleåret. Blix høvde godt inn og ivaretok behovet for salmar med eit breiare fokus enn vekkjingsongane.

Halvor Fotlands *Songbok for ungdomsskulen* (folkehøgskulen) frå 1921 hadde 33 Blix-salmar. Etter ei omfattande redigering i 1972 fekk ho tittelen *Songbok for ungdom* og hadde framleis 28 Blix-salmar. Både dei frilynde og dei kristelege folkehøgskolane var i høg grad prega av norskdomsrørsla. Blix gav dei mykje av salmetilfanget. Og mange av leiarane på bedehusa i bygde-Noreg frå 1930-åra fram til 70-åra hadde gått eit år på ein av dei kristelege folkehøgskolane – ofte som einaste skuleår etter folkeskulen.

I den siste revisjonen av Fotlands bok (1984), derimot, er det berre 10 Blix-salmar igjen. I *Syng livet* (1996), som særleg siktar på den kristelege folkehøgskulen, er det 8 Blix-salmar. Blix-salmane har altså frå 80-talet mist mykje av fotfestet i folkehøgskulemiljøa.

Ungdomsforbundet oppfatta seg ikkje overalt i landet som ein bedehusorganisasjon, men boka deira (frå 1926) med 36 Blix-salmar sette nok spor blant unge som var med både i KFUM/KFUK og i ein misjonsorganisasjon. Matias Orheim er eit døme på korleis ein og same person kunne finne seg til rette både i Det Vestlandske Indremisjonsforbund og Ungdomsforbundet. Nynorskpredikantar som Orheim var sjølv sagt pådrivarar for nynorsk salmeskatt overalt der dei verka.⁴³

Blix-salmar i salmebøker i lutherske frikyrkjer og i interkonfesjonelle rørsler

Den evangelisk lutherske frikyrkja si songbok av 1905 hadde heile 14 Blix-salmar. Frikyrkja var såleis overraskande tidleg ute når det galdt å publisere Blix-salmar. Sidan dei var eit eige kyrkjesamfunn, hadde nok behovet for salmar meldt seg sterkare der enn i bedehusrørsla.

Både frikyrkja og Det evangelisk lutherske kirkesamfunn (DELK) held framleis mange Blix-salmar i hevd. Frikyrkja si bok *Ære være Gud* frå 1984 har 37 Blix-salmar, DELK si bok frå 1995 har 13. Ein del av bedehusfolket har hatt mykje kontakt over grensene til frikyrkja⁴⁴, i seinare tid har mange bedehusfolk også funne seg til rette i DELK.

I vekkjingskrinsar med interkonfesjonelt preg har Blix-salmane vore lite brukte og truleg lite kjende. I *Sions Harpe* (1891 og 1927), *Sang-*

lekeren (1920), *Verden for Kristus* (1906), *Toner fra lovsangsdalen* (1913) er Blix mest ikkje representert i det heile. Mange lekfolk innan kyrkja sto nær den åndelege profilen i desse krinsane.⁴⁵ Her fekk dei ikkje del i nokon nynorsk salmeskatt.

Blix-salmar i songbøker i misjonsorganisasjonane, søndagsskulen og skulelaget

Heller ikkje i det lutherske bedehusfolket sine songbøker frå århundreskiftet var det mange Blix-salmar. Det Vestlandske Indremisjonsforbunds bok, *Forbundets sangbok* av 1900, hadde berre 6. Underleg er det at denne boka, som kom til å få tittelen *Sions sange*, i sitt 16. opplag i 1923 ikkje hadde fleir enn 7. Kva dette kjem av, er vanskeleg å skjønne. Redaktørane Lavik og Lindeland må ha vore konservative og varsame og kunne ikkje ha ivra for nynorsken slik Grimnes (og etter han Olav Nesse⁴⁶) hadde gjort. Ein historikar skriv følgjande: "DVI's songbok satsa på songar, ikkje salmar."⁴⁷

Dei andre bøkene i den lutherske bedehusrørsla vitnar nettopp om eit sterkt gjennomslag for Blix-salmane dei to første tiåra etter 1905. *Verden for Kristus*, som Kinamissionsforbundet overtok, hadde i 1923-utgåva 26 Blix-salmar. Indremisjonssekskapet ("Landsindremisjonen") si bok hadde i 1926-utgåva 22 Blix-salmar.

At dei store lekmannsorganisasjonane samla seg om *Sangboken Syng for Herren* (1928), vart svært avgjerande. Den boka samla bedehusfolket om ein og same songskatt. No fekk indremisjonsfolket på Vestlandet nynorske salmar dei må ha sakna i si eiga bok *Sions sange*. I *Sangboken Syng for Herren* var Blix salmediktaren som hadde flest salmar, 53 i utgåva av 1928, 45 i utgåva av 1957. Endatil i utgåva av 1983 har Blix flest, 34 salmar; det vil altså seie fleire enn både Brorson, Landstad, Lina Sandell og Trygve Bjerkrheim. Når så mange eldre informantar i spørjeundersøkinga mi kjenner så mange Blix-salmar som ikkje vart nytta på skulen, skuldast det i høg grad denne boka.

Omfanget av Blix-salmar i Skulelagets songbok *Kristen Sang* (1946) og *Barnesangboka* (1963) vitnar om hans sterke posisjon i kristen-Noreg til langt ut i etterkrigstida. Dette har samanheng også med hans posisjon i folkeskulen. Blix var

folkeeige; Blix-salmar hørte til barnelærdomen og hadde difor ein sjølvstøtt plass i songbøkene blant born og ungdom. Mange av salmane hans (og mange omsetjingar) har vore brukte også i søndagsskulen. Søndagsskulen nådde svært mange born, især i 1950-åra. Både søndagsskulen og lagsrørsla har mange stader vore drive/drive fram av bedehusfolk.

Blix-salmar i bøker frå slutten av 19-hundretalet

I 1960–70-åra sleit nynorsken med å halde stand i mange bygdelag. Fleire "krinsskolar" gjekk attende til bokmål som hovudmål. Blix-salmar som før vart pugga inn ved nynorske krinsskolar, fekk frå då av mindre inngang i breidda av folket. *Norsk Salmebok* frå 1983 og *Sangboken Syng for Herren* frå 1983 har likevel enno overraskande mange Blix-salmar.

Var revisjonskomitéane vel optimistiske på Blix sine vegner? Spørjeundersøkinga nedanfor synest å tyde på det, i alle fall når det gjeld bedehusrørsla. Dei siste to tiåra har mykje av songskatten i mange bedehusmiljø vore prega av songar på lysark/powerpoint, og fleire av desse miljøa, inkludert dei kristne internatskulane, er prega av ein meir økumenisk evangelikal eller karismatisk songskatt med enkle tilbedings-songar, ofte med tynnare teologisk substans.

Rop det ut frå 1996 har berre 4 Blix-salmar. Årsaka er nok at denne boka i hovudsak skulle presentere nytt stoff som tillegg til *Sangboken Syng for Herren*. Skulelagsmiljø og ungdomsmiljø på bedehusa, som i hovudsak har brukt *Rop det ut*, andre lovsongsbøker eller songar på lysark/powerpoint, har det siste tiåret mest ikkje nytta Blix-salmar. Songboka for den kristelege folkehøgskulen, *Syng Livet med totalt 583 songar*, har, som vi såg, 8 av Blix. Ein kan ane at den store perioden for Blix-salmane i norsk kristenliv var over alt tidleg på 90-talet.

Spørjeundersøkinga nedanfor stadfestar dette.

Blix-salmar i bedehusfolkets korarbeid

I tillegg til dei sentrale salme- og songbøkene finn vi noteforlaget *Concordia*. Det var i drift i perioden 1946–1992 og publiserte jamleg Blix-salmar for bruk i ulike songkor. *Concordia* sto lekmannsrørsla nær, sjølv om mange kyrkje-

kor nytta seg av notar og arrangement. Ein kan finne i alt 29 ulike arrangement (Sjå oversyn på <http://fih.fjellhaug.no/forskning/blix/>). Nokre salmar har både fått ulike arrangement og melodiar. Det gjeld især "Med Jesus vil eg fara", "No livnar det i lundar" og "Dagsens auga".

Spørjeundersøking november 2010

Songbøkene gjev ikkje fullt lys over den *faktiske bruken* av Blix-salmar. Å få eit *klårt* bilete av dette for tida før den andre verdskrigen er vanskeleg. Dei skriftlege kjeldene er få, og informantane blir færre. Derimot er det råd å finne ut ein del om situasjonen frå krigstida fram til i dag.

For å få eit omfattande bakgrunnsmateriale ville eg sjå etter Blix-salmane sin posisjon ikkje berre i bedehus/misjon, men også på andre arenaer. Difor vart grunnskjemaet til informantane mine slik:

salme	kyrkje	skule	barndoms- heim	bedehus/ misjon
-------	--------	-------	-------------------	--------------------

Skjemaet eg nytta, finst på <http://fih.fjellhaug.no/forskning/blix/>

Salmane eg valde ut, er dei 34 Blix-salmane i 1983-utgåva av *Sangboken Syng for Herren*.

Informantar skulle skrive 1, 2 eller 3 i rubrikken i fall dei kjente salmen frå det aktuelle miljøet (kyrkje, skule, heim, bedehus/misjon).

1 betydde "kan hugse han er brukt".

2 betydde "brukt ein del".

3 betydde "mykje brukt".

Ingenting i rubrikken betydde "kan ikkje hugse han er brukt".

Informantar over 40 år skulle i rubrikken "bedehus/misjon" setje eit kryss bak talet i fall dei meinte salmen var "brukt før, men ikkje lenger" i det aktuelle misjonsmiljøet dei høyrer til. Slik kunne eg få sikrere opplysningar om endringar over tid. Nokre tilleggs kommentarar tyder på at ein del eldre informantar ikkje kunne ha merka seg dette. Dermed gjev denne rubrikken mindre presis informasjon.

Eg ba også om tre viktige opplysningar i tillegg til utfyllinga av sjølve skjemaet: *Alder, fylke og målform i folkeskulen/grunnskulen*.

Informantane

Eg kontakta 14 regionkontor/krinskontor i mi-

sjonsorganisasjonane NLM, ImF og Normisjon og spurde om e-postadresser på helst to personar i noko ulik alder frå kvart av tilfeldig utvalde bedehusmiljø. Eg fekk i gjennomsnitt 10 e-postadresser frå kvar. Sjølv kontakta eg direkte ca. 15 bedehusfolk frå ulike miljø. Eg fekk inn totalt 87 utfylte skjema. Dette er ein svarprosent på vel 55 %, og desse utgjer *hovudgruppe I* av informantar. Av desse er 66 fødte før 1960 og 21 i perioden 1960 til 1987.

Hovudgruppe II er 68 bibelskulelevar ved Fjellheim bibelskule og Fjellhaug bibelskule – dei fleste fødte mellom 1988 og 1991. Utfyllinga skjedde i samband med klasseromundervisning. Eg reknar desse for relativt representativ for dagens bedehusungdom, især den delen som ikkje ofte går til gudsteneste i kyrkja. Fleirtalet har si sterkaste tilknytning til NLM. Denne gruppa inkluderer elles ein del som har hatt stor åndeleg hjelp av møteverksemda ved kristne internatskular drivne av bedehusorganisasjonar.

Hovudresultatet – eit oversyn

Nedanfor presenterer eg eit totalbilete av svara i den siste rubrikken (bedehus/misjon) frå kvar av desse to hovudgruppene informantar. Her har eg slått saman resultatet av avmerkinga for "brukt ein del" og "mykje brukt". Denne kjem i første rubrikken for kvar av dei to informantgruppene. Den andre rubrikken for kvar av dei to gruppene gjeld salmar som informanten "kan hugse er brukt". Rekkjefølgja er sett opp slik at dei salmane som "scorar" best i hovudgruppe I, står først.

Sidan eg i skjemaet spurde etter meir informasjon enn den som her kjem til uttrykk, er observasjonane og refleksjonane nedanfor delvis baserte på eit *større bakgrunnsmateriale*. Dette bakgrunns materialet er systematisert og lagt ut på <http://fih.fjellhaug.no/forskning/blix/>. Der har eg registrert korleis informantar i ulike aldrar og *med ulik målform* svara på kvar av rubrikkane i spørjeskjemaet. Eg har òg notert inn salmar som eldre informantar hugsar godt frå bedehuset i yngre år, men som no ikkje lenger blir nytta.

Nedanfor viser eg også til nokre skriftlege og munnlege tilleggs kommentarar frå einskild informantar.

	Hovudgruppe I		Hovudgruppe II	
	Totalt 87 informantar		Totalt 68 informantar	
Med Jesus vil eg fara	74	5	15	10
No livnar det i lundar	73	8	25	11
Gud signe vårt dyre fedreland	71	8	22	16
Himmelske Fader, herleg utan like	51	13	1	2
Jesus du er den himmelveg	50	14		3
No koma Guds englar	44	14		1
Å, tenk på Gud i ungdomsår	43	22	4	13
Kling no klokka	39	23	9	5
Syng i stille morgonstunder	28	23	2	1
Dagens auga sloknar ut	27	11		1
Å, eg veit meg eit land	25	24	7	13
Det folk som frægt vil vera	15	19		
Jesus Krist, du nådens kjelda	14	15	2	
Kva tykkjer du om Jesus Krist?	14	16		
Ein båt i stormen duva	12	13		1
Sjå, han gjeng inn til syndig mann	11	22	2	2
Ber no bod til heidningland	11	21		
Den største høgtid her på jord	11	19		1
I Jesu namn me stemmer fram	10	23		1
Seg Jerusalem, sjå din konung kjem	10	18	1	
No soli bakom blåe fjell	8	20		
Å, du store kjærleiks under	7	19		
Sæle jolekveld	7	13		
Syrgjande, men alltid sæle	6	14		1
Sjå, dagen sprett i austerætt	4	12		
Ljos over grav	3	20		
Gamleåret seig i hav	3	20		1
Synd og sorg er syskinord	3	18		
Kved opp Guds folk	3	15		
Så elska Gud oss at han gav	3	9	1	1
Nåde, nåde utan ende	3	9	2	
Fred det er eit fagert ord	2	17		1
Herre Jesus, la meg læra av ditt ord og ...	1	8		
Døden gjennom verdi gjeng	1	5		1
Still no dine strenger		9		

Observasjonar og refleksjonar

Blix-salmar i skulestova og på bedehuset

Mange av dei eldre informantane kjenner *svært mange* Blix-salmar og har gjennom åra sunge mange av dei i bedehusmiljøa. Dette samsvarar med undersøkinga av songbøker i bedehusrørsla. Men det samsvarar også med Blix sin posisjon i folkeskulen fram til 60-åra. Fleire informantar skriv om kor glade dei no er for alle Blix-salmane dei song og lærte utaboks på skulen, og kor godt Blix-strofer framleis er festa til hugen. Nokre seier at utfyllinga av skjemaet gav dei ei rik stund med mange djupe kjensler. Dei "nynna seg attende" både til miljøet i skulestova, kyrkja og bedehuset.

Det er rett nok ingen *sjølvst* samanheng mellom bruken av Blix-salmar i folkeskulen/grunnskulen og bruken av dei same salmane i bedehus/misjon. Dette gjeld ikkje minst kvelds- og morgonsalmane. Eldre informantar knyt nokre salmar *sterkare* til skulestova enn bedehuset. Det gjeld "Sjå dagen sprett i austerætt", "Syng i stille morgonstunder" og "Å eg veit meg eit land". Om morgonsalmane skreiv eller sa fleire informantar at dei song ein av desse *mest dagleg* på skulen. Innhaldsmessig har desse salmane *sjølvst* ikkje glide like naturleg inn i kveldsmøta på bedehuset.

Mange eldre nynorskinformantar assosierer faktisk i tillegg også salmane "Med Jesus vil eg

fara”, ”Himmelske Fader” og ”Ein båt i stormen duva” sterkare til skulen enn bedehuset.

”Å, eg veit meg eit land” står mest like sterkt i bedehuset som i skulen. Den salmen blir/har blitt brukt ved særlege høve der kjærleiken til fedrelandet har stått/står i fokus. Mange har sunge/syng denne salmen utan spesiell tanke på Nord-Noreg.

To salmar i ei særstilling

Fedrelandssalmen ”Gud signe vårt dyre fedreland” og salmen ”No livnar det i lundar” vart alt kring 1900 sett på som salmar som sprengjer den kyrkjelege konteksten.⁴⁸ Dei har hatt og har ein sentral plass både i gudstenestelivet, i skulen og i kulturlivet generelt. Dei står framleis så godt som høgst i kurs i *begge* hovudgrupper av informantar. Hjå dei yngste er dette aller klårast. Mange informantar set 3 (”mykje brukt”) både i kyrkje, skule, heim og bedehus for desse to salmane. Dei er altså stadig velbrukte og lever framleis godt også i bedehusmiljøa.

Tilleggskommentarar tilseier at dei i bedehusrørsla især blir brukte ved særlege høve som 17.-maifestar, vårfestar og jubileumsarrangement.

Salmar med fleire melodiar

”Med Jesus vil eg fara” og ”Himmelske Fader” har hatt ein sterk posisjon. Den første av desse står *svært* sterkt, totalt sett. Saman med ”No livnar det i lundar” har desse vore mykje brukte i songkor, jfr. eige oversyn over Concordia-notar (sjå <http://fih.fjellhaug.no/forskning/blix/>).

Fleire melodiar har vorte brukte som ”vengjer” for ”Med Jesus vil eg fara” og ”Himmelske Fader” – både av solistar, av kor og i vanleg allsong. Eg har sjølv i bedehussamanheng høyrte tre melodiar på kvar av dei. Her er ein klår samanheng mellom introduksjon av melodiar i ulike samanhengar, korsong og bruken av salmar. Fleire informantar har munnleg gjort meg merksam på dette i og for seg sjølvsegte fenomenet. At ein salme har fleire melodiar, er på den andre sida gjerne også uttrykk for at han tekstmessig er slitesterk. Begge desse salmane er *både* godt kjende frå skule og kyrkje og etter sitt innhald kjære bedehussalmar. Mange av dei eldre kan dei utaboks fordi dei song dei i eit

songkor og repeterte tekstane gong etter gong år etter år.

”Dagens auga sloknar ut” er døme på ein salme som i nokre miljø har slått igjennom i nyare tid på grunn av melodifornying og korarrangement.⁴⁹

Vekkingssalmar og varme evangeliske salmar

Blix-salmar med sterk vekkingstone eller varm evangelieforkynning til syndarar har gjennomgåande hatt sterkare plass i bedehusmiljøa enn på skulen og i kyrkja. ”Jesus du er den himmelveg” og ”Kva tykkjer du om Jesus Krist” er i innhald i slekt med Brorsons vekkingssalmar. Dei har vore kjære bedehussalmar, især i nynorskmiljø. Den første av desse spelar enno såpass stor rolle at det kan vere von om ei overføring til yngre generasjonar. Det same gjeld vekkingssalmen ”Å tenk på Gud i ungdoms år” som også er kjend blant mange av dei yngre informantane, tydelegvis mest frå bedehusmiljøa.

Dei varme evangeliske salmane ”Sjå, han gjeng inn til syndig mann”, ”Jesus Krist, du nådens kjelda” og ”Å, du store kjærleiks under” er godt kjende også frå gudstenestelivet i kyrkja i nynorskmiljø. Dermed er det mogleg å tenkje seg at dei framleis vil kunne leve godt i visse strøk av landet.

Julesalmane

Julesalmane ”No koma Guds englar” og ”Kling no klokka” har hatt om lag like sterk plass i bedehuset sine julearrangement (t.d. juletefestar) som på skulen (like før og etter jul) i nynorskdistrikta. Det same kan til ein viss grad seiast om ”Sæle jolekveld”. ”No koma Guds englar” med si sterke norske kontekstualisering av julebodskapen er godt kjend i hovudgruppe I. Men ”Kling no klokka” fell aller heldigast ut om vi held oss til dei som er fødte etter 1960. Fleire har forklart dette med at kor/artistar har halde denne salmen levande i media og på CD.

Salmen ”Sæle jolekveld” er no stort sett ute av bruk.

Blix-salmane og nynorskens stilling i lekmannsrørsla

Nynorsken hadde lenge ein sterk posisjon i den lågkyrkjelege delen av lekmannsrørsla. Og gjennomsnittleg har denne rørsla hatt ein sterkare posisjon i nynorskdistrikt enn i bokmålsdistrikt. Heile 41 av totalt 87 informantar i hovudgruppe i hadde nynorsk som hovudmål i skulen. (Når nynorskdelen er såpass høg, kan det *til ein viss grad* kome av at dei som gav meg e-postadresser, umedvete var styrt av ønsket om å finne misjonsfolk som er glade i nynorsk.)

Bakgrunnsstoffet viser at informantar som hadde nynorsk i folkeskulen/grunnskulen, har kjent og brukt fleire Blix-salmar enn informantar frå bokmålsdistrikt. Dette er især merkbar i kyrkje, skule og heim, men ein ser same tendensen også i bedehussamanhengen.

Frå 60-talet har det skjedd store endringar når det gjeld nynorskens posisjon i skuleverket. Mange av dei grunnskulane som (i den tida skulen heitte folkeskulen) var nynorskbastionar, er no for lenge sidan vortne bokmålskular. Mange av informantane som hadde nynorsk i folkeskulen, skriv bokmål i dag. Det er eg sjølv (oftast) eit døme på. Målrørsla og engasjementet for nynorsken har spakna i mange kristenmiljø. Det er rimeleg å tru at dette har fått følgjer for bruken av nynorske salmar i bedehusmiljøa.

Men nynorsken er ikkje utan vidare upopulær som målforn for songar og salmar. Bjørn Sandvik hevdar at det er få som protesterer når ein nynorsk salme finst på salmetavla i kyrkjer i bokmålsdistrikt.⁵⁰ Om ikkje så mange i dag kjempar for nynorsken i kristne miljø, er det på den andre sida velvilje for formfullendte tekstar på nynorsk. Undersøkinga kan tyde på at dette er ein tydelegare tendens i kyrkjene enn på bedehusa/misjonsbusa. Mange prestar er styrt av ynskjet om minst ein nynorsksalme pr. gudsteneste.⁵¹

Om melodi og arrangement slår igjennom, kan nye nynorsktekstar dukke opp på skjermene blant bedehusfolket. Salmen "Deg å få skoda", ein god del av Trygve Bjerkrheims og nokre av Hans Johan Sagrustens songar er døme på dette. Det same kan også gjelde Blix-salmar. Både "Med Jesus vil eg fara", "Kling no klokka" og "Dagens auge sloknar ut" har i nokre miljø

vunne nytt gjennomslag fordi nokon så å seie song dei inn i miljøet.

Om nokon brenn for Blix-salmar, *treng difor ikkje* målforna vere noko hinder for å lykkast.

Blix-salmane og det unge bedehusfolket

Misforholdet mellom generasjonane når det gjeld *ukjent* og *kjent/brukt*, gjev inntrykk av at unge og eldre er svært lite saman på møte. I nokon monn er det tilfelle, men neppe i den grad som ein kan få inntrykk av gjennom undersøkinga. Fleire av dei som er fødte før 1988, reflekterte som sagt truleg ikkje tilstrekkeleg over rubrikken "brukt før, men ikkje lenger"; dermed blir endringane over tid ikkje så tydelege når det gjeld bruken av dei minst kjende salmane.

Informasjonen frå dei yngste (bibelskule-elevane) synest å vitne om at berre fire av Blix-salmane kan seiast å *leve* i denne generasjonen: "Fedrelandssalmen", "No livnar det i lundar" og (til ein viss grad) "Med Jesus vil eg fara" og "Kling no klokka". Dette gjeld i nesten like høg grad nynorsk- som bokmålsinformantar.

Einskildinformantar blant dei yngste skreiv 1 ("kan hugse han er brukt") og 2 ("brukt ein del") her og der også ved ein god del andre salmar, så om dei seinare blir meir aktivt med i bedehusmiljø, vil biletet kunne bli noko annleis.

Det meste er ukjent

Om ein fylgjer salmeskatten gjennom tidene, ser ein at salmar som i ein epoke spela ei stor rolle, ofte ikkje held posisjonen i nye generasjonar. Berre nokre få lever vidare. Som vi har sett, er mange Blix-salmar framleis kjente og kjære mellom bedehusfolket. Men undersøkinga tyder likevel på at det etter revisjonen av *Sangboken Syng for Herren* i 1983 har skjedd ei eskalering av dette fenomenet, som truleg er ukjent i norsk kyrkjeliv etter reformasjonen. Den som prøver å sjå lyspunkt når det gjeld dei unge og salmeskatten, kjem uansett til eit punkt da ein må seie: *Det meste er ukjent stoff*. Kolonnane ovanfor talar sitt sterke språk.

Undersøkinga gjev ikkje nok grunnlag til å forklare kvifor såpass mykje er blitt ukjent på såpass kort tid. Men det er neppe feil å setje denne trenden inn i ein større samanheng av

endringar – i både skule- og kristenliv.

KRL-faget, som dei yngste i undersøkinga hadde i grunnskulen, la nok vekt på estetiske uttrykk for religion, t.d. nokre døme frå salmeskatten. Men utanom fedrelandssalmen, "Kling no klokka" og "No livnar det i lundar" har ikkje Blix-salmar – ifølgje informantane sjølve – spela nokon rolle. Det same galdt eigentleg kristendomsfaget og konfirmasjonsførebuinga for mange som er fødte i perioden 1960–1987.⁵² Og i bedehusrørsla, t.d. ved dei vidaregåande skulane, har impulsane frå den meir globale songskatten alt lenge vore sterke. Lovsongsleiarar spelar stor rolle ved ungdomsarangement, og ofte er det nye norske eller utanlandske tekstar som kjem på skjermen – til kraftfull musikk. Denne lovsongsbølga er internasjonal og delvis interkonfesjonell. Mange unge bedehuskristne reiser mykje på (tverrkyrkjelege) konsertar. Dei er framande for det meste av den typiske songskatten frå bedehustradisjonen (inkludert salmesongen).

Men ein merkar ingen direkte *uvilje* mot salmeskatten. Om musikarar øver godt inn ein salme, kan krafta og gleda i allsongen faktisk verte vel så sterk som ved nyare lovsongar.

Blix-salmar i framtida?

Jau, nokre vil leve vidare. Og nokre kan "oppstå" om ein kjend artist eller eit kor får han på repertoaret – eller leiarar eller musikarar i eit kristenmiljø ivrar for ein salme eller to. Unge bedehuskristne er opne for ulike sjangrar. Nokre salmar kan fornyast om dei får nye melodiar – og ein eventuell varsam språkleg revisjon.

Blix hadde sterk formsans, og han var trygt forankra i ein open evangelisk-luthersk tradisjon. Mange av salmane hans har åndelege og litterære kvalitetar som på nytt kan gje dei inngang i kyrkjeliv og bedehusmiljø. Blir tilhøva lagt til rette, kan ein Blix-renessanse ha von om å nå fram. Jubileumsåret gjev oss høve til å løfte fram nokre av salmane og la nye generasjonar få smaken på dei.

Litteraturliste

- Aarflot, A. 1967: *Norsk kirkehistorie bind II*, Oslo: Lutherstiftelsen.
 Aschim, A. 2008: *Elias Blix. Ein betre vår ein gong*, Oslo: Det Norske Samlaget.

- Berggrav, E. 1936: *Elias Blix. Kristentypen og personligheten. En skisse til hundreårsdagen*, Oslo: Aschehoug.
 Blom Svendsen, H. 1955: *Norsk Salmesang, bind 3*, Oslo: Norvegia Sacra.
 Bolling, R. 1953: *Elias Blix*, Oslo: Det Norske Samlaget.
 Elseth, E. 1989: *Elias Blix. Verk og virke*. Oslo: Verbum.
 Elseth, E. 1985: *Hans Adolf Brorson. Pietisten og poeten*, Oslo: Verbum.
 Fleire forfattarar 1901: *Blix-Salmernes Saga*, 1901, Kristiania: Olaf Husebys Bogtrykkeri.
 Grepstad, O. 2006: *Viljen til språk. Ei nynorsk kulturhistorie*, Oslo: Samlaget.
 Halse, P. 2009: *Gudsord og folkemål. Framveksten av nynorsk kyrkjespråk 1859–1908*, Oslo: Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo.
 Handeland O. 1955: *Ludvig Hope*, Bergen: Lunde forlag.
 Hognestad P. 1904: *Evangelisk salmesong. Elias Blix*, Oslo: Noregs ungdomslag.
 Kjebekk, E. 1991: *Verden for Kristus*, Oslo: Lunde Forlag.
 Kleppa, J. og Odland, P. 1908: *Ordets folk. Det Vestlandske Indremisjonsforbund 1898–1908*, Bergen: Sambåndet Forlag A/S.
 Løvlie, B. 2007: *Kor mykje stort. Matias Orheim. Hans bidrag til vestnorsk kultur- og kristenliv. Kyrkjefag Profil nr.7*, Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
 Rynning, P. E. 1954: *Salmediktingi i Noreg. Bind II. Tidi etter 1814*, Oslo: Det norske samlaget.
 Sandvik, B. 2010: *Språkstrid og salmesang*, Trondheim: Tapir akademisk forlag.
 Øverås, A. 1942: *Norsk reising. Til dei som er med og mot*. Oslo: Noregs boklag.
 Wisløff, C. Fr. 1961: *Politikk og kristendom. En studie omkring oppretet "til Christendommens Venner i Vort Land"*, Oslo: A.S Lunde og Co's Forlag.
 Wisløff, C. Fr. 1971: *Norsk kirkehistorie bind III*, Oslo: Lutherstiftelsen.

Artiklar

- Djupepedal, R. 1968: "Ei framtid på borg" i Birkedal, B. (hovedred., 1968), *Det Norske samlaget*, Oslo: Det Norske samlaget.
 Handeland, O. 1954: "Ludvig Hope", i *Fast Grunn* nr. 6, s. 370–383.
 Hognestad, P. 1905: "Kyrkja og den norske maalreising", i *Luthersk Kirketidende*, no.14, 8.april.
 Lehmann, E. 1949: "Nynorsken som kyrkjemål", i *Syn og Segn*, Oslo: Det norske samlaget.
 Midttun, O. 1968: "Det norske samlaget 1868-1918", i Birkedal, B. (hovedred., 1968), *Det Norske samlaget*, Oslo: Det Norske samlaget, s. 74–75.
 Sjaastad, E. 2010: "Barnelærdommen som kontaktpunkt og ressurs i sjelesorgen blant eldre" i *Tidsskrift for Sjelesorg*, nr.2, 2010, Modum Bad: Institutt for Sjelesorg.

Frå NLM-arkivet

Concordia. Oslo: A/S Gry Forlag. Ulike notehfte i perioden 1945-1992. Frå 1949 var Det norske lutherske Indremisjonsselskap, Det Vestlandske Indremisjonsforbund, Det norsk lutherske Kinamisjonsforbund (frå 1950 Norsk Luthersk Misjonssamband) og Det norske Misjonsselskap utgjevarar.

Notar

- 1 Aschim, 2008, s 421.
- 2 " ... Naar til Kyrkje me for, naar me heime heldt Kor og med Moder eg bad." Sjå *Sangboken. Syng for Herren*, 1983, nr. 822. Om husandakten i heimane i tida før dei store folkevekkingjane, sjå Aschim, 2008, s 50.
- 3 Om konfirmasjonstida, sjå Aschim, 2008, s 53.

- 4 Til omgrepet "barnelærdomen", sjå Sjaastad, 2010, s 139. I Blix si samtid var nok barnelærdomen mykje meir innhaldsmetta enn han vart etter 1945.
- 5 Bjørn Sandvik hevdar at grundtvigianismen er eit grunnleggjande element i den kyrkelege nynorskrørsla. (Sandvik, 2010, s 18.)
- 6 Hognestad, 1904, s 11.
- 7 Blant det vakte fotfolket i kyrkja nordpå skapte det glede då Blix gav statsløyve til bedehusbygging i fleire fiskevær, t.d. i Svolve og Kabelvåg. (Bolling, 1953, s 58.)
- 8 Sjå fylldig omtale hjå Aschim, 2008, s 379–458 og 554–563.
- 9 Halse, 2009, s 353.
- 10 "... den surdeigen Blix gjorde ferdig, fekk liggja ubrukt i mange aar." (Hognestad, 1905, s 230.) Ivar Aasen skreiv i 1852 om kor vandt det kom til å bli å kristna landsmålet. (Grepstad, 2006, s 106.)
- 11 Halse, 2009, s 340.
- 12 Lehmann, 1949, s 354.
- 13 Steinsvik, Rasmus, 1893, "Torleif Homme aa vantrui", i *Firda* nr.43, 03.06. Sitert i Halse, 2009, s 349.
- 14 Halse, 2009, s 455.
- 15 Johannes Barstad (1858–1931) vart kallskapellan i Volda vinteren 1887 og formann i den nyskipa indremisjonsforeininga same året. Han "kombinererte embetsgjerninga med ihuga deltaking i vekkingskristendomen på bedehusa." (Halse, 2009, s 343.)
- 16 *Stille Stunder* 22.06, 1894, s 88.
- 17 19. mai 1901 vart det halden ein stor fest for Blix, ein hyllest til han som den største norske salmediktaren i samtida. Høgyrde menn frå politiske og kyrkjelege krinsar gjekk saman om denne festen. Den talen Blix sjølv heldt under denne festen, er attgjeven i *Blix-Salmernes Saga*, 1901, s 16–19.
- 18 *Blix-Salmernes Saga*. 1901, s 32.
- 19 Halse, 2009, s 368.
- 20 Halse, 2009, s 362.
- 21 *Blix-Salmernes Saga*. 1901, s 29. I tillegg til dei mange framømte på festen kom det heile 70 telegram frå ulike stader i landet. (*Blix-Salmernes Saga*. 1901, s 26–31.)
- 22 Johannes Kleppa i e-post 17.02.2011. Kleppa er ein av forfattarane DVIs hundreårsskrift av 1998, sjå litteraturlista..
- 23 Den nasjonale vakninga kring 1905 kunne ikkje anna enn setje spor etter seg i lekmannsrørsla, sentrale politikarar tala sterkt om "at ta et ordentlig løft i maalsaken". (Øverås, 1942, s 232–235).
- 24 Hognestad, 1904, s 18–19.
- 25 Rynning skriv i høgstemte ordelag om resepsjonen av Blix-salmane ved hundreårsskiftet: "Innhald og form gjekk saman i heilag, norsk song som tona yver landet, alle stader der ikkje fordom og vankunna hindra det." (Rynning, 1954, s 163).
- 26 Rynning brukar sterke ord om Blix sin poesi, sjå Rynning, 1954, s 162–163. Sjå også Blom Svendsen, 1955, s 115.
- 27 Blom Svendsen, 1955, s 118.
- 28 Sjå også Elseth, 1989, s 175.
- 29 Egil Elseth hevdar at Brorson er den som kristenfolket har gjeve sin kjærleik. (Elseth, 1985, s 10.) Blix omsette 76 salmar. Her finn vi 7 av Luther, 13 av Brorson, 11 av Grundtvig, 9 av Kingo.
- 30 "Kven vil no meg klaga", *Sangboken. Syng for Herren*, 1983, nr. 271.
- 31 Bolling, 1953, s 127. "Det var korsseieren som Blix alltid har i sin sjel, det var nåden som gjorde han glad." (Berggrav, 1936, s 24.)
- 32 Eg kan hugse får min, ein ektefødd son av lekmannsrørsla, stadig siterte både Brorson-strofa "La verden ei med all sin makt oss rive ut av dåpens pakt" og Blix sitt uttrykk "Du til di grein meg sette".
- 33 *Blix-Salmernes Saga*, 1901, s 23. Blix skreiv sjølv: "Mi Meinig med aa giva salmarne ut paa landsmaal var den, at eg vilde prøva aa leggja salmarne og Guds Ord i det heile rett nær inn til Hjartat..." (*Blix-Salmernes Saga*, 1901, s 17.)
- 34 Sjå morgonsalmen "Syng i stille morgonstunder" (*Sangboken. Syng for Herren*, 1983, nr. 844, v 2) og kveldssalmen "No soli bakom blåe fjell" (*Sangboken. Syng for Herren*, 1983, nr. 838, v 3)
- 35 Aschim, 2008, s 224–227.
- 36 Rynning, 1954, s 162.
- 37 Blix gav seg sjølv oppdraget å skrive nynorsksalmar til alle høgtider og til dei viktigaste bolkane av kyrkjeåret. Slikt blir ofte ikkje vellykka. Berggrav brukar til dels sterkt kritiske ord om Blix sine mange "opbyggelige evangelie-rim" til fastsette søndagstekstar. (Berggrav, 1936, s 7.) *Nokre Salmar* blei godkjende til kyrkjebruk i 1892 utan å måtte gå igjennom det nålauga som ein kritisk salmebokkomité kan utgjere. Mange av dei tekstparafraserande salmane vart nok med i salmebøkene fordi dei stetta behovet på den aktuelle søndagen meir enn fordi dei heldt mål, poetisk sett. Sjå også Blom Svendsen, 1955, s 115–119.
- 38 Omsetjingar er haldne utanom. Blix som omsetjar kunne ha vore tema for ein eigen artikkel.
- 39 Den nasjonale vakninga kring 1905 kunne ikkje anna enn setje spor etter seg i lekmannsrørsla, sentrale politikarar tala sterkt om "at ta et ordentlig løft i maalsaken". (Øverås, 1942, s 231–236.)
- 40 Et eksempel er Langesundsfjordens Indremisjonsselskaps songbok *Evangelietoner* fra 1906 som avspeglar dette i føreordet.
- 41 Sandvik, 2010, s 5.
- 42 Her har eg dels munnlege kjelder, dels personlege røynslar frå eigen oppvekst å byggje på.
- 43 Løvlie hevdar at Orheims eigen poesi vitnar om at "han var inspirert av Elias Blix" og frustrert når kyrkjelydar kunne seie nei til Blix-salmane fordi dei var på "det maale folk bannar paa". (Løvlie, 2007, s 86.) Orheim hørde elles, saman med Anders Hovden og Bernt Støylen, til den gruppa av framifrå arvtakarar etter Blix. Dei vart i sin eigen poesi prega av nybrottsmannen Blix. Hovden, Støylen og Peter Hognestad har æra for *Nynorsk Salmebok*, der Blix figurerer, som vi har sett, med 110 salmar.
- 44 Jf. Marius Giverholt si verksemd. (Wisløff, 1971, s 46.)
- 45 I sær i område der nynorsken var lite kjend og påakta, var greiner av vekkingsfolket meir økumenisk opne, jf. starten av Kinamisjonsforbundet i 1891 da fleire ynskte ei interkonfesjonell line. (Kjebekk 1991, s 81.)
- 46 Ola Nesse tok over etter Grimnes som formann i Indremisjonsforbundet (DVI) og brukte nynorsk medvite både i skrift og tale. (Kleppa og Odland, 1998, s 96–97.)
- 47 Johannes Kleppa i e-post 17.02.2011. Sjå fotnote 22.
- 48 *Blix-salmernes saga*, 1901, s 5–11. Dette er nok også grunnen til den skarpe reaksjonen da NRK sommaren 2010 ville utelate Fedrelandssalmen i radioen på søndagsmorgon.
- 49 "Dagens auga sloknar ut" fekk toppkarakter alt i stortingdebatten om Blix-salmane den 1. mai 1901. (*Blix-salmernes saga*, 1901, s.11.)
- 50 Sandvik, 2010, s 5.
- 51 Sandvik, 2010, s 6, jf. også MFs årlege salmeforslag til gudstenester.
- 52 Sjaastad, 2010, s 141.

Samandrag

Elias Blix var ikkje eit barn av lekmannsrørsla. Men han hadde sitt teologiske og åndelege ankerfeste i barnelærdomen og dreiv aldri bort frå denne ståtaden. Dette gjorde han stoverein, teologisk sett, i bedehusmiljøa innan kyrkja, både i samtid og i ettertid. Kombinasjonen av evangelisk forankring, rike poetiske evner og eit sterkt engasjement i norskdomsrørsla førte til at han vart banebrytar for nynorsk salmedikting. Leiande menn i lekmannsrørsla var sjølve gripne av same straumdraget, og i løpet av dei to-tre første tiåra på 19-hundretalet vart ein stor del av Blix-salmane i kyrkjesalmebøkene ein kjærkomen skatt for bedehusfolket. Sangboken. Syng for Herren avspeglar dette og vart ein viktig berar av den nynorske salmeskatten, især Blix-salmane, inn i komande bedehusgenerasjonar.

Blix kombinerte ei einfelt og trygg frelsesglede med takksemd for liv og helse, folk og land. For eldre bedehusfolk hørde mange av Blix-salmane til "barnelærdomen" frå skuletida, og dette fekk i nokon grad følgjer også for songen i bedehusmiljøa. Oversynet ovanfor viser kva salmar som framleis lever sterkast mellom bedehusfolket.

I yngre generasjonar med mindre engasjement for nynorsken og større fascinasjon av impulsar frå ein evangelikal økumenisk songskatt, har dei fleste av Blix-salmane mista sitt fotfeste. Men fire–fem Blix-salmar er framleis velkjende også blant mange unge i bedehusrørsla. Jubileumsåret gjev oss ulike høve til å løfte fram mindre kjende Blix-salmar og gje nye generasjonar smaken på dei.